

UNIwersytet
Warszawski

Instytut
Lingwistyki
Stosowanej

Prof. ucz. dr hab. Małgorzata Guławska-Gawkowska

Warszawa, dn. 10.03.2023

Instytut Lingwistyki Stosowanej UW

Dobra 55

00-312 Warszawa

Recenzja pracy doktorskiej mgra Marka Dzionego

„Die konzeptuellen Metaphern in den Kirchenliedern des zweisprachigen Gebet- und Gesangbuchs *Weg zum Himmel/Droga do nieba*”

Przedłożona do oceny rozprawa Pana mgra Marka Dzionego to rozbudowane studium na temat metafor konceptualnych w pieśniach religijnych opracowanych z myślą o wiernych z historycznego obszaru Górnego Śląska. Na podstawie tytułu i spisu treści czytelnik wnioskuje, że opracowanie przede wszystkim poświęcone jest właśnie schematom wyobraźniowym i scenariuszom metaforycznym w języku religijnym niemieckim i polskim. Szczegółowa lektura pracy prowadzi jednak do nieco innych wniosków, chociaż materiał badawczy pochodzi z dwujęzycznego zbioru pieśni religijnych „Weg zum Himmel/Droga do nieba”, wydanych w roku 2011, a obszerna część empiryczna w dogłębny i wyczerpujący sposób przedstawia obecne w pieśniach konceptualizacje metaforyczne.

Ze względu na rozmiar praca charakteryzuje się rozbudowaną strukturą, składa się z ośmiu rozdziałów, które Autor zbędnie w spisie treści przyporządkowuje do części teoretycznej i empirycznej, gdyż podział ten jest oczywisty dla odbiorcy. Rozważania rozpoczynają się krótkim wprowadzeniem i zwięźzione są podsumowaniem, oznaczonym jako rozdział 9. Całość zamknięta

jest bibliografią, dokładnym spisem analizowanych pieśni, solidnie przygotowanym statystycznym opracowaniem omawianych metafor i zarówno niemieckim, jak i polskim streszczeniem.

Pierwszą wskazówką do udoskonalenia pracy, a zarazem punktem krytycznym w jej ocenie jest konieczność poprawy zdawkowego wprowadzenia, w którym dowiadujemy się wprawdzie, jaki jest przedmiot rozprawy i jej podział, ale nie znajdujemy pełnego, przekonującego uzasadnienia dla takiej kompozycji dysertacji. W jednym akapicie wstępu Autor wspomina o trwającej popularności koncepcji metafory konceptualnej Lakoffa i Johnsona w językoznawstwie, w innym wskazuje na jej przydatność w analizowaniu języka religijnego, w następnym przedstawia niestety bardzo krótko cel własnego, przecież obszernego i czasochłonnego badania. Nie do końca przemyślana kompozycja wiąże się zapewne z tym, że we wprowadzeniu zapomniano o metodologii dotyczącej całości rozprawy. W rozdziale 4 omówiona została wprawdzie metodologia opisu metafor konceptualnych, ale – o czym świadczy także miejsce opisu metody – nie dotyczy ona całości przedsięwzięcia badawczego.

W pierwszym rozdziale Autor podejmuje próbę wyjaśnienia pojęć *Śląsk* i *Górny Śląsk* z powodu różnego postrzegania tych terminów w języku polskim i niemieckim, wskazując na ten region jako przykład obszaru prezentującego zjawisko wielojęzyczności i wielokulturowości. Konieczność przedstawienia tła historyczno-kulturowego badania ma stanowić uzasadnienie dla wprowadzenia do pracy rozbudowanego rozdziału, który w dużym stopniu narusza spójność koncepcji językoznawczej, osadzonej z jednej strony w językoznawstwie kontrastywnym, a z drugiej strony w językoznawstwie kognitywnym. Na korzyść wyводу wpłynęłaby z pewnością inna struktura podziału, w którym niezbędne informacje historyczne znalazłyby się w pracy w innej formie i wymiarze.

Kolejny, drugi rozdział dotyczy bezpośrednio kwestii sformułowanych w tytule pracy; przybliżając politykę Kościoła na Górnym Śląsku Autor wskazuje

na szczególne znaczenie modlitewników i śpiewników w tej działalności oraz opisuje *Weg zum Himmel/Drogę do nieba* jako podstawę wybranego korpusu do celów badawczych w rozprawie.

Pomimo ścisłego związku tematu pracy z rozdziałem drugim w strukturze rozprawy brakuje płynnego przejścia do tematyki rozdziału trzeciego, w którym Autor omawia pojęcie *metafory konceptualnej*, ale jednocześnie podejmuje próby wyjaśnienia takich pojęć, jak *teolingwistyka*, *język/styl religijny* i *pieśń kościelna*. Wybór tych trzech różnych wątków tematycznych sprawia, że rozdział trzeci jest w jego wewnętrznej strukturze podobnie pozbawiony spójności jak cała kompozycja rozprawy, w której dwa pierwsze rozdziały nie są powiązane w sposób przekonujący z częścią kognitywną pracy, która rozpoczyna się w rozdziale trzecim.

Nie ulega jednak wątpliwości, że rozdział trzeci wprowadza czytelnika w ścisły krąg zainteresowań badawczych Autora i w rozdziale czwartym w rzetelny sposób przedstawia on metodologię służącą przybliżeniu znaczeń metafor konceptualnych oraz uzasadnia wybór czterech grup pieśni do analizy ze względu na ich dostępność w dwóch językach, polskim i niemieckim. W rozdziale czwartym przedstawiono również opis schematów i scenariuszy metaforycznych, które w literaturze poświęconej językoznawstwu kognitywnemu występują najczęściej.

Cztery kolejne rozdziały empiryczne pracy stanowią jej najwartościowszą część ze względu na wnikliwość opisu bogatego materiału językowego (1378 przykładów!) i jego analizę konceptualną. Są to również fragmenty dysertacji najbardziej powiązane z jej kognitywnymi, kontrastywnymi i teologiczno-lingwistycznymi założeniami. Na wysoką ocenę zasługuje przejrzystość opisu, w którym przedstawienie poszczególnych schematów i scenariuszy metaforycznych kończy się zawsze konfrontatywnym podsumowaniem oraz graficzną prezentacją idealizowanych modeli kognitywnych. Słabą stroną części empirycznej jest

jednak brak odwołań do literatury naukowej w tych rozdziałach pracy oraz przewidywalność wniosków. Wskazują one na podobieństwo stosowanych konceptualizacji w obu językach oraz niewielkie różnice, na przykład w zastosowaniu metaforyki światła, której brakuje w pieśniach polskich. Widoczne różnice w konceptualizacjach dotyczą też pieśni postnych i wynikają one z jednej strony z zastosowania teologii i antropologii protestanckiej w pieśniach niemieckich, a z drugiej strony mają związek z wprowadzeniem pobożności pasyjnej w pieśniach polskich.

Pracę zamyka rozbudowana konkluzja jako rozdział 9, w którym Autor ustosunkowuje się do celu pracy sformułowanego w tym miejscu jako badanie konfrontatywne tekstów pieśni religijnych powstałych w dwóch językach w śląskiej zróżnicowanej społeczności wielojęzycznej. Metaforyka kognitywna staje się w tym wypadku obiektem badań osadzonym w dyskursie religijnym. Ta część pracy dowodzi, że Autor dobrze radzi sobie z syntezą oraz porządkowaniem obszernego materiału językowego, chociaż brakuje mu naukowej wstrzeźliwości w końcowych stwierdzeniach, w których określa własną pracę jako ważny przyczynek do kontrastywnych badań nad metaforą konceptualną w wielokulturowych regionach i społecznościach. Wydaje mi się, że taką ocenę mogą wystawić rozprawie jej przyszli czytelnicy, a w obecnej chwili opinię o pracy należałoby pozostawić Pani Promotor i powołanym Recenzentom/Recenzentkom.

Przedłożona dysertacja Pana Marka Dzionego ma przede wszystkim charakter opisowo-analityczny i w zebraniu oraz opisie przedstawionych konceptualizacji tkwi jej wartość. Autor w części empirycznej pokazuje, że potrafi wykorzystać metodologię językoznawczą oraz że przywiązuje do niej dużą wagę. We wprowadzeniu brakuje jednak przedstawienia założeń metodycznych do całości pracy, co prawdopodobnie decyduje o braku przejrzystości w jej strukturze. Nowatorski jest na pewno dobór materiałów i wybór dyskursu

religijnego jako przestrzeni do poszukiwań metafor konceptualnych, co świadczy o intuicji badawczej i świeżym spojrzeniu na możliwości wykorzystania metodologii językoznawstwa kognitywnego.

Na wysoką ocenę zasługuje wysoki poziom stylistyczno-językowy pracy. Stwierdzenie to jednak dotyczy tylko wersji niemieckojęzycznej, w której Autor ustrzegł się rażących błędów ortograficznych, gramatycznych czy stylistycznych, a dostrzeżone przeze mnie uchybienia językowe wynikają najprawdopodobniej z jego nieuwagi i roztargnienia. Polskojęzyczna wersja streszczenia wymaga jednak krytycznego spojrzenia ze względu na brakującą interpunkcję oraz błędy stylistyczne, wynikające ze stosowania nieodpowiednich kolokacji, na przykład „wychodząc z tego punktu” brzmi dosłownie, a w „odróżnieniu do” wskazuje na obcą, ale przewidywalną interferencję. Od przyszłego Doktora oczekiwałabym również większej uważności w języku polskim i poprawnej wersji ortograficznej tytułu kluczowego tekstu źródłowego. Tymczasem w bibliografii znajdujemy podtytuł polski *Katolicki Modlitewnik i Śpiewnik*, w którym zastosowanie wielkich liter wskazuje na zgoła inną interferencję. Do tego tytuł wykorzystanego zbioru pieśni w innym miejscu pracy na stronie 11 w wersji polskiej także prezentuje błędnie wielką literę i występuje w wersji *Droga do Nieba*, z której Autor zrezygnował i w tytule, i w bibliografii.

Pod względem redakcyjnym praca, podobnie jak jej niemieckojęzyczna wersja, nie budzi większych zastrzeżeń. W typografii tekstu należałoby zwrócić uwagę na fakt, że podmioty badania wyróżniamy w pracach lingwistycznych zwyczajowo kursywą, a nie za pomocą cudzysłowu, który zarezerwowany jest dla krótkich cytowań i wyjaśniania znaczenia dosłownego. Dlatego pojęcia *Śląsk*, *metafora konceptualna*, *pieśń religijna* powinny pojawić się właśnie w takiej szacie graficznej. Na niektórych stronach tekst pozbawiony jest akapitów, co nie tylko utrudnia szybkie czytanie, ale przede wszystkim nie wyróżnia nowych

wątków myślowych. Widoczne, niezamierzone przesunięcia tekstu widoczne są, na przykład na stronach 82, 83, 89, 193/194.

Istotniejsze uwagi dotyczące treści pracy wiążą się z przedstawioną na końcu bibliografią. W przypadku książkowego wydania dysertacji należałoby w podziale spisu literatury zdecydować się na konsekwencję nazewniczą i wprowadzić termin *Primärliteratur* analogicznie do terminu *Sekundärliteratur* lub pozostać przy nazwie *Korpusgrundlage* i wprowadzić podpunkt *Wissenschaftliche Literatur* zamiast *Sekundärliteratur*. O ile ta propozycja ma tylko i wyłącznie charakter kosmetyczny, o tyle następne stwierdzenie wiąże się z wprowadzeniem pewnych uzupełnień do treści dysertacji. W bibliografii i samej pracy odczuwam dotkliwy brak uwzględnienia dorobku polskich językoznawców kognitywnych, zarówno polonistów, jak również anglistów. W rozważaniach na temat zastosowanych przyimków w części empirycznej chciałabym zwrócić uwagę na przydatność pozycji Renaty Przybylskiej *Polisemia przyimków polskich w świetle semantyki kognitywnej* (2002) w prowadzonej analizie. W bibliografii, ale przede wszystkim w treści pracy, na próżno szukać nazwisk takiej wielkości, jak Elżbieta Tabakowska, znaczących pozycji Jerzego Bartmińskiego czy też interesujących opracowań Andrzeja Pawelca. Trzeba jednak oddać Autorowi honor w przypadku bibliografii niemieckojęzycznej, że udało mu się w tym wypadku zebrać i wykorzystać dostępną i niezbędną do opracowania tematu literaturę. W przypadku sztandarowej w językoznawstwie kognitywnym pozycji Lakoffa i Johnsona *Metaphors We Live By*, którą Autor wymienia w pierwszym zdaniu wprowadzenia do rozprawy, sugerowałbym od razu podanie roku jej wydania w nawiasie (1980), tym bardziej że oryginalna wersja dzieła nie figuruje w spisie literatury. Z kolei w przypadku niemieckiej wersji językowej tej pozycji *Leben in Metaphern* wskazane byłoby docenienie zasług tłumaczki, Astrid Hildenbrand i wprowadzenie jej nazwiska do opisu bibliograficznego.

Konkluzja

Rozprawa doktorska Pana mgra Marka Dzionego to wypracowany tekst naukowy przygotowany na wysokim poziomie merytorycznym, językowym i formalnym, pomimo uchybień kompozycyjnych i niedopatrzeń bibliograficznych. Te ostatnie dotyczą dorobku polskiego językoznawstwa kognitywnego i z tego przede wszystkim powodu zostały wymienione w recenzji, gdyż praca napisana w języku niemieckim powstała przecież w polskim środowisku językoznawczym. Dysertacja może być przedmiotem zainteresowania językoznawców kognitywnych oraz badaczy języka religijnego oraz stać się inspiracją do poszukiwania głębszej refleksji na temat polskich i niemieckich pieśni religijnych. Przedstawiony przez Autora materiał korpusowy pozwala w pełni zilustrować opisane metaforyzacje konceptualne i może służyć innym badaczom za punkt wyjścia w opisach religijnych odmian języka.

W związku z powyższym z pełnym przekonaniem stwierdzam, że przedstawiona rozprawa doktorska mgra Marka Dzionego spełnia warunki określone w art. 13 ust. 1 z dnia 14 marca 2003 r. o *stopniach naukowych i tytule naukowym oraz stopniach i tytule w zakresie sztuki* i wnoszę o dopuszczenie pana Dzionego do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

M. Gutawski